

artikkelille ”Sosiaalipolitiikka – altavastaajasta planeetan pelastajaksi”, joka ilmestyi Vappu Karjalaisen ja Elina Palolan toimittamassa kirjassa *Sosiaalipolitiikka – hukassa vai uuden jäljillä?* (THL 2011). Sen jälkeen on ilmestynyt Tuula Helneen ja Tiina Silvastin toimittamana *Yhteyksien kirja. Etapeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla* (Kelan tutkimusosasto 2012). Se on taiten tehty mo-

nen kirjoittajan artikkelikoelma. Ilmestymässä on myös Kai Alhasen, Tuula Helneen ja Tuuli Hirvilammin toimittama kirja *Dialogilla ekososiaaliseen muutokseen*. Suuret instituutiot ovat usein jähmeitä liikkeissään, mutta Kelan tutkimusosastoa voi kiittää ennakkolulottomuudesta.

Jan Otto Anderssonia lainaten kirjassa (s. 84) kysytään: ”Voimmeko kuvitella hyvin-

vointivaltion muuttuvan siten, että heikommassa asemassa olevien todellinen vapaus ei vähene vaan kasvaa. Että demokraattinen yhteys ei horju vaan vahvistuu ja että maailmanlaajuiset ja pitkän aikavälin ympäristövai- kutukset ovat keskeisessä asemassa?” Tämä pieni, hyvin kirjoitettu sekä elegantisti kuviteltu ja taitettu kirja ruokkii kuvitelukykyä muuttaa maailma paremmaksi.

Kansallinen kertomus elää

MATTI VIRTANEN

Pilvi Torstin kirja *Suomalaiset ja historia* sai ilmestyessään viime syksynä paljon julkisuutta – ja syystä. Se on ansiokas ja kiinnostava nimenomaan tuoreen tulokulmansa takia.

Kirjan johdannossa Torsti kertoo tapaamisestaan emeritusprofessori David Thelenin kanssa vuonna 2008. Thelen työryhmineen oli tehnyt Yhdysvalloissa pioneiritutkimuksen nimeltä *The Presence of the Past*, joka on Torstin tutkimuksen esikuvana. Thelenin mielestä aikaisempi historiatietoisuuden tutkimus oli selvittänyt pääasiassa erilaisia menneisyyden esityksiä oppikirjoissa, museoissa ja elokuvissa. Thelenin intressi kohdistui siihen, miten historia nykyihmisten mielissä elää, ja miten se eri tavoin vaikuttaa tässä ja nyt.

Theleniä mukaillen Torsti asettaakin johdannossa kirjan peruskysymykset näin:

”Millaisia ovat oman aikamme eri suuntiin kallellaan olevat menneisyyskäsitykset? Mitkä ovat niiden taustalla vaikuttavat motiivit ja tarkoitusperät? Mikä on ihmisille suurta ja pyhää, mikä vähemmän tärkeää ja miksi? Mistä menneisyyskäsitykset kumpuavat? Kuka ja mikä niitä tuottaa ja ruokkii?”

Torsti työryhmineen ryhtyi hakemaan vastauksia kysymysiinsä mittavalla lomakekyselyllä. Osaa kyselyyn osallistuneista jatkohaastateltiin, pyrkimyksenä yhdistää perinteinen survey ja syventävä laadullinen ote.

Lomakkeen kysymyspatteria kehiteltiin ja testattiin monessa eri vaiheessa, minkä kirjan liite seikkaperäisesti kertoo. Lopulliseen lomakeeseen tuli 233 väitteenomaista kysymystä, jotka on rajattu koskemaan Suomen itsenäisyyden aikaa. Jo kirjan esipuheessa Torsti kehaisee perustellusti, että lomak-

---

Pilvi Torsti
Suomalaiset ja historia
Gaudeamus, 2012

keesta tuli ”kiinnostava työkalu, jota voi käyttää niin opetuksessa kuin kotikeskustelun viritäjänäkin”.

Kirjan rakenne noudattaa lomakekysymysten kulkua kuvaten niihin annettujen vastausten kokonaisjakautumia sekä jakautumia taustamuuttujien suhteen. Tässä mielessä kirja on retrohenkinen: 1950- ja 1960-luvuilla, jolloin kyselytutkimukset olivat uutta, yksittäiset tutkimukset raportoitiin usein samaan tapaan laveassa kirjamuodossa. Ratkaisua voi kuitenkin pitää toimivana, koska tutkimus on lajissaan näin kattavana ensimmäinen Suomessa.

Kirjan massiivisesta tietoa- neistosta voi seuloa esiin kaksi päätulosta. Ensinnäkin ”olem-

me todellista historiakansaa”, kuten Pilvi Torsti toteaa. Samantyyppiset tutkimukset on tehty USA:n lisäksi myös Australiassa ja Kanadassa. Näissä maissa historiaan liittyvä harrastuneisuus ylitti laajuudessaan tutkijoiden oletukset. Suomalaisen harrastuneisuus oli kuitenkin vielä aktiivisempaa, olipa kyse museoissa käymisestä, historiallisten dokumenttien katselusta, kirjojen lukemisesta tai vierailuista historiallisesti merkittävissä kohteissa.

Toiseksi vastauksista hahmotuu allistuttavan ehyt kansallisen kertomuksen runko, jonka selkeä enemmistö jakaa – iästä, sukupuolesta, asuinpaikasta tai puoluekannasta riippumatta. Tämän rungon voi lomakkeen väitteiden avulla pelkistää tiivistää seuraavasti:

Suomalaiset ovat kautta historian olleet ahkeria ja työteliäitä (86 % – prosenttiluku väitteen kanssa täysin samaa tai osin samaa mieltä olleista), ja viimeisen sadan vuoden kehitys Suomessa on edistyskertomus (80 %).

Vuonna 1918 sekä punaiset että valkoiset taistelivat hyväksi kokemansa järjestelmän puolesta (77 %), mutta punaisten voitto olisi tehnyt Suomesta osan Neuvostoliittoa (62 %). Valkoisten ylläpitämät vankileirit ovat häpeäpilkku Suomen historiassa (68 %), ja vuosi 1918 jakoi suomalaiset vihollisleireihin vuosikymmeniksi (69 %). Enää ei kenenkään pidä pyydellä anteeksi vuoden 1918 tapahtumia (69 %), joiden kuvaajana *Täällä Pohjantähden alla* -kirjasarja on tärkeä (76 %).

Viime sotien aikana suomalaiset olivat hyvin isänmaallisia (4,4 – keskiarvo asteikolla, jossa täysin eri mieltä = 1 ja täy-

sin samaa mieltä = 5). Talvisota oli voitto Suomelle (4,3), ja se yhdisti sisällissodan osapuolet, punaisuus ja valkoisuus jäivät taka-alalle (4,1). Naisten siviiliosallistuminen sotiin oli poikkeuksellisen laajaa (4,2). Suomen ja Saksan suhdetta jatkosodassa voidaan kuvata sanalla ”liittolainen” (3,9), ja Suomen johto tiesi juutalaisten julmasta kohtalosta sodan aikana (3,9). Jatkosota oli torjuntavoitto Suomelle (3,9). Romaani *Tuntematon sotilas* kuvaa sota-aikaa onnistuneesti (4,2).

Hyvinvointivaltion rakentaminen muutti suomalaisten elämää enemmän kuin muu 1900-luvun kehitys (4,2). Olennainen kehitys 1950-luvulta lähtien on tavallisten ihmisten arkisen elämän muuttuminen (4,1). Merkittävin asia Suomen historiassa on oppivelvollisuus, peruskoulu ja ilmainen koulutus (76 %), seuraavina talvisota (55 %) ja naisten ja miesten yleinen ja yhtäläinen äänioikeus (51 %).

Poliitikkojen erityissuhteet Neuvostoliittoon vaikuttivat myönteisesti Suomen kansainväliseen asemaan 1960- ja 1970-luvuilla (3,3), mutta suomettumista ja suomalaisten poliitikkojen idänsuhteita tulisi tutkia enemmän (3,5). Nuorisoradikalismi oli merkittävässä osassa suomalaisen yhteiskunnan murroksessa (3,3).

Hyvinvointivaltion voimakas kehittäminen 1960-luvulta alkaen ei ole hidastanut talouskasvua (67 %). 1990-luvun lama ja työttömyys ovat merkittävät vaiheet Suomen historiassa viimeisen 20 vuoden aikana (68 %). Kylmän sodan päättymisen ja kommunismin romahtaminen muuttivat Suomen asemaa Euroopassa (55 %). EU-jä-

senyys ja suuntautuminen länteen ovat vähentäneet Venäjän merkitystä Suomelle (58 %).

Suomen tuleva menestys riippuu ennen kaikkea maailmantalouden kehityksestä (78 %), mutta poliitikot pystyvät päätöksillään vaikuttamaan Suomen tulevaan kehitykseen (66 %). Suomalaiset voivat suhtautua luottavaisesti maansa tulevaisuuteen (60 %) – mutta luottamus koko maailman tulevaisuuteen on vähäistä (27 %).

Kansallisen kertomuksen viime sotien jälkeiseen aikaan ulottuva ”vanha” osa näyttää enemmistöjen suuruuden perusteella kiteytyneen varsin yhdenmukaiseksi – mutta ei silotelluksi: myös ristiriidat ja säröt ovat yhteistä historiaamme. Sotien jälkeisessä ajassa korostuu hyvinvointivaltion rakentamisen arvo. Kyselyn vastausten perusteella myös hyvinvointivaltiolle näyttää Torstin mukaan muodostuneen tunnistettava historia, paradoksaalisesti 1990-luvun laman ja viime vuosien taantuman seurauksena:

”Sitä ehkä selittää se, että historiallisen tarinan synty edellyttää historiatietoisuuden molempia aikatasoja eli sekä alkua että jotakin lopunkaltaista. Hyvinvointivaltion purkaminen on 2000-luvulla ollut vahvasti esillä julkisessa keskustelussa, ja kenties se on tuonut mieleen tietynlaista lopunkaltaisuutta.”

Koska Torstin kirja on lajissaan ensimmäinen Suomessa, se on myös ainoa ja siksi poikkeuksellinen. Onneksi vertailukohetta on muualla, eli Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Australiassa tehty tutkimukset. Kotimainen ajallinen vertailumahdollisuus kuitenkin puuttuu. Siksi vastaava kysely pitäisi tehdä jatkossa säännöllisin väliajoin, jot-

ta alkaisi näkyä, miten kansallinen kertomus ihmisten mielissä tästä eteenpäin kehittyy. Toisin kuin monet ajattelevat, kansallinen katse ei välttämättä sulje pois, korvaa tai sumenna glo-

baalia katsetta, vaan ne katsovat samaa maailmaa, eri kohdista ja limittäin. Tai kuten Pilvi Torsti kirjan lopussa kirjoittaa:

”Itse olisin taipuvainen toteamaan, ettei kansallinen vaihe

ole väistynyt, vaan ’kansallinen’ on alkanut saada uusia sisältöjä. Kansallinen kertomus monitoroituu, kenties rikastuu ja joidenkin näkökulmasta pirstaloituu ja säröilee.”

Onko anteeksipyyntö tullut politiikkaan jäädäkseen?

TUULA-MARIA AHONEN

Viime vuosikymmeninä valtioiden ja muiden poliittisten toimijoiden julkiset anteeksipyyntöt ja niistä koskevat vaatimukset ovat lisääntyneet. Jan Löfströmin toimittamassa kokoelmassa kirjoittajat pohtivat kysymystä eri näkökulmista.

Katsaus pelkästään 1900-luvun konflikteihin ja politiikkaan osoittaa, että anteeksipyydettyä on enemmän kuin riittävästi koko maailmassa.

Mutta aloitetaan koti-Suomesta. ”Suomessa valtiota on vaadittu pyytämään työläistaisilta kansalaisilta anteeksi vuoden 1918 tapahtumia, joissa valkoiset teloittivat tai tapoivat nälkään yli 20 000 punavankia”, kirjoittaa professori Juha Räikkä. Valtio ei ole esittänyt anteeksipyyntöä. Kansainvälisen politiikan tutkija Mika Aaltolan mukaan suomalaiset ovat pitäneet itseään aina lähinnä uhrina ja historian objektina, eivät aktiivisena toimijana, joka olisi vastuussa teoistaan.

Naapurimme Venäjä on osoittanut pientä liikettä anteeksipyyntönsuuntaan. ”Venäjän presidentti Boris Jeltsin laski Suomen vierailullaan ke-

sällä 1992 seppeleen Hietanien hautausmaan sankariristille ja kertoi julkisuudelta suljetussa iltatilaisuudessa pitämässään osin spontaanissa puheessaan olevansa pahoillaan talvisodasta”, kertoo professori Tuomas Forsberg. Vasta toukokuussa 1994 presidentti Martti Ahtisaaren vieraillessa Venäjällä Jeltsin ensimmäistä kertaa julkisuudessa suorasanaisesti myönsi talvisodan olleen osa Venäjän hyökkäyksellistä politiikkaa. Forsbergin mukaan epätäydellisetkin eleet ovat riittäviä poistamaan tai ainakin vähentämään menneisyyden taakan merkitystä suomalais-venäläisissä suhteissa.

”Katolisessa kirkossa vallitsi pitkään ajattelutapa, jonka mukaan kirkon ei tarvinnut eikä pitänyt pyytää ulkopuolisilta anteeksi eikä kirkossa ollut mitään moitteen sijaa tai itsekkyyden aiheutta”, kirjoittaa dosentti Mikko Ketola. Anteeksipyyntönsä päivänä 12.3.2000 katolinen kirkko pyysi kuitenkin anteeksi muun muassa natsien kohdistunutta alistamista ja syrjintää sekä ”rodullisten ja kansallisten erojen perusteel-

Jan Löfström (toim.)
Voiko historiaa hyvittää?
Historiallisten vääryyksien
korjaaminen ja
anteeksiantaminen
Gaudeamus, 2012

la ilmenneitä torjunnan ja pois-sulkemisen asenteita”. Toisaalta paavi Johannes Paavali II ei koskaan pyytänyt anteeksi amerikkalaisilta pappispedofilian uhreilta näiden kärsimyksiä.

Anteeksiantaminen on usein vieläkin haastavampaa kuin anteeksipyyttäminen. Juha Räikkä pohdiskelee artikkelissaan: ”Kykä antaa anteeksi on yksi hyveellisen ihmisen ominaisuuksista. Toisaalta liiallinen valmius pikaiseen anteeksiantoon voi myös kertoa uhrin puutteellisesta itsekkyydestä. Hyveellisen ihmisen kuuluu tuntea riittävän kauan ja riittävän voimakkaasti moraalista suuttumusta silloin, kun hän itse on pahojen tekojen kohde. Anteeksiantaminen on sitoutumista prosessiin, jonka tavoitteena on kaunan tunteen häviäminen”.

Poliittisten anteeksipyyntöjen tutkimus on lisääntynyt valtavasti viime vuosina. Tuo-